

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา รวบรวม บันทึกหลักฐาน ถ่ายทอด และเผยแพร่ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการต่อเรือประมงด้วยไม้ในพื้นที่วิจัยจังหวัดสมุทรสาครให้ชุมชนอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม การดำเนินการวิจัยมีขั้นตอน 5 ขั้นตอนดังนี้ 1) กำหนดรายชื่อผู้ให้ข้อมูลโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม 2) สร้างเครื่องมือวิจัยหรือแบบสอบถามสัมภาษณ์และทดลองใช้เครื่องมือเพื่อทดสอบประสิทธิภาพ 3) สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะลึก 4) สังเกตบริบทชุมชนแบบไม่มีส่วนร่วม โดยศึกษาการซ่อมหรือแปลงเรือประมงในสถานที่ประกอบการคานเรือ และ 5) สนทนากลุ่มโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนทัศนะและความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ ในสถานที่จริง ผลการวิจัยพบว่าชุมชนที่ให้กำเนิดภูมิปัญญาช่างต่อเรือคือตำบลท่าฉลอม ที่ตั้งของอู่ต่อเรือแห่งแรกของจังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งดำเนินกิจการโดยชาวจีนไหหลำเมื่อประมาณเกือบร้อยปีมาแล้ว จากการสัมภาษณ์ช่างต่อเรือ 10 ท่านพบว่าช่างต่อเรือส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาเท่านั้น และได้ส่งสมาชิกชมรมภูมิปัญญาท้องถิ่นการต่อเรือประมงผ่านการทำงานที่อู่ต่อเรือแห่งแรกนี้ การต่อเรือเริ่มจากการสร้างแบบเรือหรือการวาดกงเรือด้วยมือล้วนๆ จากนั้นวางกระดูกงู ขึ้นหัวโขนเรือ เลื่อยกง ขึ้นนอเส ขึ้นเปลือกเรือ เป็นต้น การถ่ายทอดความรู้และทักษะการต่อเรือดังกล่าวนี้เป็นไปอย่างไม่เป็นระบบ ดังนั้น ในการเรียนรู้พัฒนาทักษะความสามารถในการต่อเรือ ช่างต่อเรือจำต้องใช้วิธีการที่เรียกว่า “ครูพักลักจำ” ต่อมาพัฒนาการด้านเครื่องทุ่นแรงและเทคโนโลยี ประกอบกับความสำเร็จในการทำประมงนอกน่านน้ำไทย ทำให้การต่อเรือประมงที่สมุทรสาครพัฒนาอย่างก้าวกระโดด ทั้งด้านขนาด ความจุของเรือ และรูปแบบแก่งเรือที่สอดคล้องกับจำนวนลูกเรือที่เพิ่มขึ้น เรือประมงสมุทรสาครมีอัตลักษณ์ในด้านความแข็งแรงและความสวยงาม เพราะการเลือกใช้ไม้ที่ได้คุณภาพในการต่อเรือและรูปทรงของเรือที่ได้สัดส่วนเด่นสง่ายามแล่นในท้องทะเล อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์และการสังเกตบริบทของชุมชนสมุทรสาครพบว่า การต่อเรือประมงที่สมุทรสาครได้ผ่านวิกฤตหลายครั้งด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นการปิดป่า ซึ่งส่งผลกระทบต่อกิจการการต่อเรือประมง ราคาน้ำมันที่พุ่งสูงขึ้นก็เช่นกัน ล่าสุด การต่อเรือประมงไม้สมุทรสาครได้ถึงจุดวิกฤตอย่างรุนแรงตั้งแต่ประมาณปีพ.ศ. 2547 ราคาน้ำมันและน้ำมันที่ขยับตัวแพงขึ้น ภาวะขาดแคลนแรงงานลูกเรือออกประมงทั้งแรงงานท้องถิ่นและแรงงานต่างด้าว ความนิยมต่อเรือประมงเหล็ก และการสร้างเขื่อนรอบเมืองเพื่อป้องกันน้ำท่วมสมุทรสาคร ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้อู่ต่อเรือซึ่งเดิมมีประมาณ 20 แห่งได้ทยอยปิดตัวลง ขณะทำงานวิจัยนี้ไม่เหลืออู่ต่อเรือประมงอีกแล้ว นับเป็นจุดสิ้นสุดของการต่อเรือประมงไม้เหลืออยู่แต่เพียงกิจการซ่อมรวมทั้งการดัดแปลงเรือประมงไม้ของเดิม อันกลายเป็นภาพที่คุ้นเคยในปัจจุบัน งานวิจัยนี้ได้บรรลุวัตถุประสงค์ของงานวิจัยโดยการแสดงองค์ความรู้เกี่ยวกับการต่อเรือประมงด้วยไม้ เอกสารที่หาได้ยากเช่นสัญญาว่าจ้างต่อเรือ รูปภาพแสดงขั้นตอนและส่วนต่างๆ ของเรือ โดยเฉพาะส่วนที่อยู่ใต้น้ำและภายในเรือ และเรื่องบันทึกเกี่ยวกับพิธีกรรมไหว้หัวโขนเรือ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยฉบับนี้จะช่วยปลูกฝังให้สมาชิกในชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการต่อเรือประมงด้วยไม้ และยังเป็นการก่อให้เกิดความคิดเพื่อสร้างงานวิจัยต่อไป เช่นเดียวกัน เป็นที่คาดหวังว่าองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยฉบับนี้จะเป็นแรงกระตุ้นให้ชุมชนได้ผสมผสานความพยายามในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ตลอดจนการสร้างเรือประมงที่ต่อด้วยไม้จำลองเพื่อให้คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ต่อไป

คำสำคัญ : ภูมิปัญญาท้องถิ่น, การต่อเรือ, เรือประมงไม้, สมุทรสาคร

Abstract

This research aims to study, collect, record, transfer, and disseminate the body of knowledge regarding wooden fishing vessel building at Samut Sakhon in a systematic and concrete manner. Methodologically, five crucial steps were conducted, including 1) identifying a list of informants nominated by the community, 2) constructing a list of questions which were tried out to assess their effectiveness, 3) in-depth interviews, 4) non-participant observation through visits to shipyards in which fishing vessels are repaired and/or modified, and 5) focus group discussions which provided opportunities for the community members to exchange ideas and opinions regarding fishing vessel construction. The findings reveal that the first wooden fishing vessel construction shipyard was at Tha Chalorm District, Samut Sakhon and was operated by the Hainanese immigrants to the area about 100 years ago. The in-depth interviews conducted with 10 fishing vessel builders revealed that most of the vessel builders completed only Grade level of education 4 but accumulated local wisdom of fishing vessel building through the experience of working at this first shipyard. The building of fishing vessels commenced with the drawing of vessel frames by hand, followed by the laying of the keel, stern, frames, girders, planks, etc. These skills and knowledge were not systematically shared and disseminated. Therefore, in order to develop their building expertise, the vessel builders were obligated to acquire the building skills “through the back door”. Subsequently, given the development of technology and the success of fishing in international waters, the construction of wooden fishing vessels has significantly progressed in size, capacity, and styles of the deckhouse to accommodate the increasing number of crew members. Samut Sakhon wooden fishing vessels are uniquely known to be strong in construction and graceful in design, due to the meticulous selection of quality woods and the exquisite figure of the vessels while gracefully sailing in the sea. However, the interviews and the non-participant observation show that this industry has suffered from a number of crises, including the blockade of forests, which have had immediate adverse impacts on the fishing industry and the skyrocketing price of oil. Finally, the situation has been exacerbated since 2004: the continuing rise of wood and oil prices, the shortage of crew members - be they local people or immigrants, the increasing popularity of fishing vessels made of iron, and the construction of embankments around the province to prevent floods. These phenomena contributed to the gradual closedown of about 20 shipyards in Samut Sakhon Province which eventually resulted in the demise of the fishing vessel building industry. Currently, at shipyards, repairing and modifying

wooden fishing vessels instead of building new ones have become common. This study has accomplished its objective by presenting detailed knowledge of wooden fishing vessel construction, rare documents of building contracts, photos depicting steps and parts of the vessels, especially those under the water and inside the vessels, and accounts regarding a ritual to worship the goddess of the vessel stern. It is expected that this research will instill in the community members the sense of belonging and pride in this local wisdom and also generate ideas for future research projects. Similarly, it is hoped that this body of knowledge will provide an impetus for the community to consolidate their efforts in establishing community learning centers and constructing model wooden fishing vessels for commercial applications.

Keywords: Local wisdom, fishing vessel construction, wooden fishing vessels, Samut Sakhon